

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՄԵՆ 10
ՄԻՋԱԿ ՏԱՐԻՐԻ ՎՃԱՐՆ Է 1
ԿՈՊԵՆ
ԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ
ԵՆ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՆԻ ՕՏԱՐ ԼԵՃՈՒՆԵՐՈՎ

Մ Ե Ղ Ո Ւ

ՀՐԱՏԱՐԱՐՈՒՄ Է ՀԱՐԱԹԻ
ԵՐԻՈՒ ԱՆԳԱՄ
ԶՈՐԵԳԵՐՈՒՄ Է ՀԱՐԱԹ ՕՐԵՐԸ
ՏԱՐԻՐԱՆ ԳԻՆՆ Է 8 ՈՒ
ՕՏԱՐԱՐՈՒՄ Է ԳԻՆՈՒՄ ԵՆ ՈՒՂԱՎՈՒՄ
ԵՆ ՐԵԴ. ГАЗЕТЫ, ПЧЕЛА АРМЕНИИ
P. ТИОНОВ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԲՈՎԱՆԳԱՎՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր թեմական դպրոցները
Ազգային.— Նամակ խմբագրին.—
Թղթակցութիւնք.— Նոր.— Նախընթացից,
Հին.— Նախընթացից, Ներսիսից և Շուշից:
Մանր լուրերը:
Յայտարարութիւնները:
Բանասիրական.— Սիւլիկին:

ԹԻՖԼԻՑ 2 ՓԵՏՐՎԱՐԻ 1880 թ.

«Մեղուկ» մէջ տպած Ախալքա-
լաքից Թղթակցութիւնն ցոյց է տա-
լիս, որ Ծաղկայում 12 հայ գիւղ
կայ, նոյնպէս գաղթականներ էրգրու-
մի կողմից, ինչպէս Ախալքալաքի վի-
ճակի գաղթականները, միայն նոցա
բնակիչները շատ և շատ ստոր են և
յետ մնացած Ախալքալաքի գիւղերի
բնակիչները լծէ մտաւորապէս և
լծէ բարոյապէս: Դորա պատճառն
այն է, որ ոչ ոք մինչև ցայժմ ուշք
չէ դարձրած նոցա վերայ, նոցա թո-
ղած են անխնամ.— և միակ խնամքն
եղել է հոգեւոր իշխանութեան կողմից

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Պ. ՍԻՒԼԻԿԻՆ

«Փորձ» ամսագրի անցկայ ամի հոկ-
տեմբեր ամսուայ Նիւտոնականութեան
նապարհորդութեան տպագրութիւնն
անուանած պ. Սիւլիկին յորտաւորումը
տեղի է տուած միջանկյալ անձկութեանց,
որք աղաւաղումն ճշմարտութեան կեր-
պարանքը, վասն որոյ և մինչ պարտա-
ւորութիւնն ենք համարում հրապարակ
հանել այդ անձկութիւնքը, ճշմարտու-
թիւնը վերականգնելու նպատակով:
Ներսիսեան դպրոցի պատմութիւնը
շատ անգամ եղել է ընտելեան և հե-
տադրբորութեան առարկայ ինչպէս հայ-
կական այնպէս էլ օտարալեզու տպագ-
րութեանց միջոցով, բայց ոչ մէկի մի-
ջոցով ոչ միայն ոչ, որ չէ վտանգեցել
գրել թէ հիմնարկութեան օրից մինչև
60 թուականները այդ դպրոցը օգուտ
ցոյց տուած չէ, այլ ընդ հակառակն շատ
փաստերով ապացուցած է, որ այդ ու-
սումնարանից 60 թուականները շատ
յառաջ դուրս են եկել շատ և շատ լի-
զուազէտ և ուսումնական անձինք, զոր
օրինակ Տէր Դմառնեանց, Արարատեանց,
Մովսէս Վարդանեանց, Սահառեանի,
Շերմազանեանց, Ներսիսեանց, Կառլոյն,
Արշակ Տէր Գուկասեանց, Կապրանց
Միլիքեանց, իշխան Բեհլուրեանց, և այլ
շատերը, որոց ազգանունները, եթէ պա-
հանջուի կարող եմ յառաջ բերել *):

Մենք օրակս կլինենք, որ դպրոցն
աւելի լաւ վիճակ ունենայ և յառաջա-

*) Պ. Աղեքսանդր Ներսիսեանցի աւելի
հմուտ գրով բան պարոն Սիւլիկին, բա-
ականապէս լաւ է նկարագրել Ներսիս-
եան դպրոցի արժանատիութիւնն «Փորձ»-
միջոցով երես 35—37, նոյեմբեր ամ-
սուայ թուահամարի:

իւր արդիւնքն իրանցից որքան կա-
րել է առատութեամբ առնելու, իսկ
տեղական քահանայք իրանք էլ ժո-
ղովոցոյ նման տղեն զոյով ոչ հաս-
կացել են իրանց պարտականութիւնը
խրեանց հօտի լուսաւորութեան մա-
սին և ոչ էլ հոգացել: Ահա՛ քանի
տարի է, որ ամեն վիճակի նոյնպէս և՛
Վրաստանի ու իմերէթի վիճակի,
ուրի իւր թեմական տեսչին, որոյ
պարտքն է հոգալ վիճակի ժողովր-
դոց լուսաւորութեան համար, իբրև
օգնական առաջնորդի, ըստ ուսում-
նական մասին, բայց դժբաղդաբար
այդ տեսչից ոչ մէկն ոչ միայն
հոգացած չէ Ծաղկայի հայ գիւղերի
մասին, այլ և ոչ անգամ յիշած,
գուցէ մոքովն էլ չէ անցած: 7—
8000 ժողովուրդ և ոչ մի դպրոց
չունի, սա բաւական ցաւարի երևոյթ
է այստեղ, ուր կայ ուսումնարանա-
կան առանձին վարչութիւն և իշ-
խանութիւն: Բայց ինչո՞ւ է այսպէս,
աշխարհումն ամեն բան պատճառ
ունի: Նախ որ Ծաղկայ գնալու յար-
մար ճանապարհ չկայ— ոչ խճուղի
կայ և ոչ էլ երկաթուղի, և երկ-
րորդ, որ գլխաւորն է. մի թեմական
տեսուչ ամբողջ Վրաստանի վիճակի

դիմութիւն, համաձայն ներկայ վիճակին,
որ դորա համար աւելի միջոցներ է առ-
լիս ըստ որում ներկայումս մանկավար-
ժական գիտութիւնը շատ առաջ է գը-
նացած, բայց այդ չէ նշանակում, որ
անցեալն ապարդիւն է եղած:
Պ. Սիւլիկին Ներսիսեան դպրոցը վաթ-
սու թուականներից սկսած չափազանց
զուլիկց յետոյ, ձեռ գիտեմ (ստույն է)
որ այս խօսքերս անհաւանելի պիտի
երևի և այդ շատ հակասելի, հայր կիր-
քը և նախանձք արեգակնի ճառագայթ-
ներն անգամ կարող է նստացնել, ուր
մնաց խել ճաճանչը մի այնպիսի դպրո-
ցի, որ հայերէն զատ (կարգա՛) բացի
հայերէն) ուրիշ զոր թշնամիներ ևս ու-
նի, իսկ բարեկամը շատ ապաւան: Կար-
ճատեմ պ. Սիւլիկին անշուշտ համարելու
է այս մեր նկատաւորութիւնը հայր
կրթի և նախանձք պատու: Թող
ինչպէս կամենայ, այնպէս հասկանայ,
սակայն մեր կարծիքով ճշմարիտ բարե-
կամը պարտաւոր է իրա սիրելիս պա-
կասութիւնը երևակայ աւել և ոչ թէ ծած-
կել: Ամենքին յայտնի է, որ մենք կարիք
չունինք կըրցով և նախանձով
նայելու Ներսիսեան դպրոցի վրա այլ
ընդհակառակն, շատ ուրախ կ'լինենք,
փառք և պատիւ կը համարենք մեզ հա-
մար, եթէ տեսնենք այդ ուսումնարա-
նից դուրս եկած երիտասարդներ, հայոց,
ուսացեալ գաղղկացոյ լեզուազոյութեան
միջոցով և նոյն ուսումնարանումը բո-
լոր աւանդած սուրբականութեամբ զարգա-
ցած և հասունացած: Այլ չափազանց
զուլիկցեմք տալու, և այն առանց ապա-
ւոր խօսքերով ինչպէս հանդիսացած է
այդ պ. Սիւլիկին յորտաւորումը, ամենայն
բարեմիտ մարդոյ դատողութեան առա-
ջը ներկայանում է իբրև երեւապատու-
թիւն և շողորմութիւն:

Համար շատ աննշան ոյժ է, որ կա-
րող լինէր ամեն բան հոգալ: Այս ա-
նիւղ չկարծէք թէ կամենում ենք ար-
գարացնել թեմական տեսչներին—
ո՛չ, նոցանից մէկը գէթ մի անգամ
կարող էր այցելել Ծաղկային էլ և
անիւ մի բան յօգուտ նորա լուսա-
ւորութեան, եթէ կ'լինէր միջոց դո-
րա համար: Մեր միջոցն է բացատրելու
այստեղ, թէ ի՞նչ պէտք է անել, որ
թեմական տեսչութիւնն աւելի ար-
դիւնաւոր լինէր և յիշաւ ծառայէր
իւր նպատակին: Մենք կարծում ենք,
որ թեմական տեսչն աւելի ոյժ պի-
տի ունենայ, նա պէտք է ունենայ
գէթ երեք օգնական լաւ ուսմով
միւր Ախալքալաքում կամ Ախալց-
խայում միւսը Գանձակում Շամշա-
դին և Խաղախի համար և երրորդը
Սիւնխուում կամ Թեյալում: Սոցա
պարտականութիւնը լինի միշտ գիւղե-
րի դպրոցներն այցելել, նորերը բա-
նալու յորդորել, միջոցներ որոնել
օգնութեամբ տեղական հոգեւոր իշ-
խանութեանց, որոնք միշտ պէտք է
նպաստեն լուսաւորութեան գործին:
Իսկ թեմական տեսչի գործը լինի
հաշիւ պահանջել իւր օգնականնե-
րից նոցա գործունէութեան մասին և
տարին գէթ երկու անգամ այցելել

111 երեսումը տուած է պ. Սիւլիկինը,
«Ներսիսեան դպրոցի վարչութիւնը
և շատ ձեռքեր անցաւ, շատ հայ երեւի
է անձինք նրան վրայ իրանց փառքի
և նշոյլը շողացուցին (Հաւան— ջրպետ,
«Յարութիւն» վ. Արմաղարեան, Գար-
« րիէլ Պատկանան, Յակովբ վարժա-
պետ, Կապրանց, և այլն):
Յանկանում ենք տեղեկանալ պ. Սիւ-
լիկին թէ այդ պարոններին ինչ շողա-
ցած փառքի նշոյլն մասին է խօսում,
եթէ դրանց արդաստեղ տեսչութեան
մասին է խօսում, ապա ուրեմն մտա-
ցնել է որ զօքա վաթսու թուականնե-
րից առաջ էին վարել տեսչութեան
պաշտօնը, որի միջոցով, ինքը ասում է
թէ դպրոցը նշանաւոր, աչքի ընկնող
օգուտ չէ ցոյց տուել, իսկ եթէ յետոյ,
ապա ուրեմն ինչ պատճառաւ չէ յիշել
դիմաւոր Պետրոս Դանիէլեան որ Ս.
Կապրանցին շատ յառաջ էր տեսուչ
թէ այդ անձանց ուսումնականութեան
մասին է խօսում, ուրեմն ինչ պատճառաւ
է նրանց չարքունը գիտեղել Յակովբ
վարժապետի անունը, երբ ամենքին
յայտնի է նախ՝ որ ուսումնական անձն
չէր, այլ գիտէր միայն հայոց լեզուն և
երկրորդ՝ որ նա մէնակ, ինքնուրոյն չէ
վարել երեք տեսչութեան պաշտօնը,
որովհետեւ իբրեւ բովանդակ կենդանուր
չէր տեսած ոչ մէկ բարեկարգ ուսում-
նարան և ունեցած ուսումն էլ առել էր
կարնոյ վարժիւր վանքումը, նրան յանձ-
նած էր այդ պաշտօնը պ. Միլիքային Պատ-
կանեանի հետ միասին և ամենքին յայտ-
նի է, որ տեսչութեան պաշտօնը վա-
րժապետի վերջին կարծեօք այն կարգաւ
և կանոններով, որովք ընթանում էր հին
ժամանակը Լազարեանց ճեմարանը, ուր
նա աւարտել է իրա ուսումնաւորութիւնը:
Զարմանալի է որ պ. Սիւլիկին աչքերը
չիացրել է Յակովբ վարժապետի «Բառա-

դպրոցներին, ստուգելու համար ըս-
տացած հաշիւներն և լրացնելու հա-
մար այն ինչ պակաս թողած են կամ
անկարող եղած են գործելու օգնա-
կանները: Յայտնի բան է թեմական
տեսուչը կարող է իւր այցելութիւն-
ներն դպրոցներին այնպէս կարգի
դնել, որ ամեն տեղ հասնի: Քա-
ղաքները դպրոցները նա կարող էր
այցելել և՛ ձմեռն, որովհետեւ քա-
ղաքները կապած են իրար հետ
հեշտ անցնելի ճանապարհներով,
իսկ դարուն, ամառն և աշունքն ա-
ւելի գիւղերի համար վերապահելով:
Թեմական տեսչի աշխատանքը թե-
թեմացնելու և նրան աւելի միջոց
տալու համար, որ հոգան գիւղական
և դաւառական քաղաքների դպրոց-
ների վերայ, կարելի էր Թիֆլիզի ծը-
խական դպրոցներն ենթարկել ան-
միջապէս Ներսիսեան դպրոցի տես-
չին, տալով սրան մի օգնական, ե-
թէ հարկաւոր կ'համարվի: Այլ
ճիւղականները կ'լինէին Ներսիսեան
դպրոցի համար և աշակերտներ պատ-
րաստող դպրոցներ: Մեր թեմական
տեսչները մեծ մասն իրանց ժա-
մանակի և աշխատանքի կորցնում են
Թիֆլիզում, ձմեռը այցելելով դըպ-
րոցներին, հաշիւներ պատրաստելով և

գարնան քննութիւններին ներկայ լի-
նելով, որոնք խնայելու մի էական
արդիւնք չեն ունենում:
Վովկասի ուսումնարանական շըր-
ջանի հոգաբարձու մեծ. պ. Եսմով-
կու հաշիւից, որ ներկայացրել էր
Նորին Կայսերական Բարձրութեան
կովկասեան ֆոխարքային, երևում է,
որ կովկասում 70 հոգու վերայ մի
ուսանող է դալիս, մինչդեռ բնակա-
նաբար պէտք է 3 կամ 6 հոգու
վրայ մի ուսանող լինի: Ուրեմն ո՞ր-
քան դեռ ևս պակասութիւն կայ
դպրոցների և որքան մանուկներ մը-
նում են զուրկ իրանց մտաւոր ան-
հրաժեշտ պիտոյքից:
Գիտենք, ամեն կարողացող կամ
գէթ շատերն ասն թէ հապա ո՞ւր
է միջոցը: Մենք կասենք, որ միջոցը
նոյն իսկ ժողովրդի մէջ է: Գիւղական
դպրոցների պահպանութեան համար
նոյն իսկ գիւղական հասարակու-
թիւնը կարող են հոգալ, եթէ ոչ
զբաւ, գէթ բնական բերք տալով,
որ կարելի է փող դարձնել: Հարկա-
ւոր է միայն հոգացող լինի—
մանաւանդ հոգեւոր իշխանութեան
կողմից: Իսկ թեմական տեսչի երեք
օգնականների համար հարկաւոր կ'լի-
նի իւրաքանչիւրին տարեկան 1000

« անշուշտ նշանաւոր գումարի բան պի-
տի լինի: Ոչ թէ կարողութիւն կամ
մանաւանդ յայտնի մեքաղեքից գիտնա-
կան հասնելուն: Ներսիսեան, այլ արտօնու-
թիւնը նորահաճ միայն օրինոցս եկեղե-
ցուն, վեհապառու առաւել դարձանում է
« որ հայոց եկեղեցւոյ զուլից ցայն առ-
« տրճան անտարբեր է իւր եկեղե-
« ցւոյ չափերն, որ թոյլ է տալիս ա-
« մեն արդիւնաւոր առարկան մնալու
« օտարի ձեռք, և այդ բանի համար
« բաւական կշտամբում է նորա
(էն էլ ում, մի պեղոյ, վարժապետ կամ
թէ նորոնայ կայսերական կշտամբում է
Ներսիսեան, դէ հաւատալ և դիմացի):
« Ներսիսեան առ ժամանակ լուս է մնում
« և մտածանց մէջ է ընկնում: Քանի
« մի օրից երբ իշխան վարժապետը գալիս
« է այցելութիւն և պատճառ է լինում մի
« այնպիսի բարեբար գործի, որ յաւի-
« տեան ժամանակաւ անմուսնաւ պի-
« տի մնալ ամեն մի հայի երախտագէտ
« արտի մէջ, ինչպէս ասացի, անցնելով
« Սիւն եկեղեցւոյ մօտից, հանգուցեալ
« Ներսիսեան կաթողիկոսը ցոյց է տալիս
« մի փոքրիկ կրպակ և ասումէ այժմուս
« Գէորգ կաթողիկոսին առնում ևս
« այս փոքրիկ կրպակը, դա տարեկան
« 35 հազար ուսուցիչ արդիւնք է բերում:
« Երբ որ Գէորգ կաթողիկոսը դարձա-
« նալով հարցնում է թէ՛ ինչպէս կա-
« ղելի է, որ մի փոքրիկ կրպակ այդքան
« մեծ գումարի արդիւնք տայ՝ Ներսիսեան
« պատասխանել է, թէ այս կրպակի
« մէջ վաճառվում են այն ամեն մոմե-
« բը, որք գործածվում են թէ՛ հայոց և
« թէ՛ վրացոց և թէ՛ ուսաց եկեղեցի-
« ներում: «Մի թէ հարցնում է վե-
« հափառը դարձանում, հայերը կա-
« թողութիւն և հիմուքիւն չունին ի-
« ռանց եկեղեցիների համար մոմեր
« պատրաստելու, որի տուած արդիւնքը

(*) Մենք տկանատես ենք, որ Գէորգ
կաթողիկոսն մինչև կայսերականութեան
աստիճան ստանալն չէր վտանգում
երեք թոյլ տալ համարձակ խօսել Ներսի-
սեան առաջն:

կամ 1200 ուրբի: Մի՞թէ վնասի
եկեղեցիք և ժողովուրդը չեն կարող այդ
չնչին գումարը տալ: Եթէ մի քանի
շարժվան մէջ թիֆլիզ քաղաքը մի-
այն կարող էր 10 հազար ուրբի
ժողովել ձեռնարանի ննջարանի շի-
նութեան համար, մի՞թէ նոյն ժողո-
վուրդը կ'ինայէ իւր որդոց լուսաւո-
րութեան համար տարեկան մի քանի
հազարներ, որպիսիք նա շատ է դէն
գցում շտայլութեան համար: Այս-
տեղէլ միայն կամք է հարկաւոր և
աշխատանք ժողովրդեան հասկաց-
նելու իւր պարտքը, մինչև որ ազ-
գու ներգործութիւն և աշխատանք
չլինի—մեր դպրոցները վնասը միշտ
խեղճանի քայլերով կ'շարժի:

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն

ՅԱՐԳՈՅ ԽՄԲԱԳԻՐ

Մշակի՞ւ Ք 4-ը ձեռքդ ես առ-
նում և սկսում առաջնորդող յո-
ղուածը կարգաւ: Յօդուածի վերնա-
գիրն է «Աւանդական ճաշ»: Եւ
դուածիս նպատակն է ցոյց տալ որ
այդ առաջնորդող յօդուածը, որ
կազմուած է սուտ ու սխալ մաս-
ներէր, ինքն ըստ ինքեան անբովան-
դակ յօդուած է: Այնուամենայնիւ
ես չեմ վստահանում խնդրել «Մե-
ղուի» խմբագիրը (զիտեմ որ նա այդ
չի անի) որ իմ յօդուածը տպուի
իւր առաջնորդող, ոչ, այլ խոնար-
հաբար խնդիրս կ'լինի, որ տեղ տրուի
յօդուածիս լրագրի մի անկիւնում,
որպիսի տեղ աւելի կ'վայելէր «Մշա-
կի» վերջինէն յօդուածին:

Պարոն Գ. Ա. ասում է իւր լրագ-
րի ընթերցողներին թէ «յուշարի
12-ին թիֆլիսի ուսում աւարտած
և և ուսում չաւարտած այլ և այլ
և ազգութիւններն պատկանող ուս-

համալսարանների հին ուսանողները,
և թուով մի քանի հարիւր մարդ
հաւաքվեցին տեղին հայոց անու-
ած անված կուրբի դահլիճում և
մարդագլուխ 8 բուրլ ստորադը-
ւ վերով ձաշ կերան: Իրանց փորի
և վրայ ծախսեցին մի երկու և
բեք հազար բուրլ, հաւա-
քեցին չքաւոր ուսանողների հա-
մար ընդամենը 700 բուրլ:
Դա Մոսկվայի համալսարանի դո-
ւ յուրեան 125 տարվայ տարեգրածն
էր (Այնամ չորս կէտ,
լաւ բան չէ պարոն Գ. Ա.): Բայց
արդեօք ծիծաղելի չէ, երբ մար-
դը տեսնում է որ այդքան գեղե-
ցիկ ձաւեր ասող ինտելիգենցիան
ծախսում է իր փորի վրայ մի ն-
չ և 3000 բուրլ, իսկ . . .
և եւ ի հարկէ բոլորն էլ իրանց հե-
րօտութիւնից շատ զոհ վերադար-
ւ ձան տուն և իրանց ընտանիքում
և պատմեցին թէ ինչ մեծ բան են
արել

Իսկ գեղեցիկ և ազատամիտ
և ձաւեր խօսելը ի հարկէ ոչինչ չար-
ժէ
Եթէ հաշուենք որ ձաշին 200
և մարդ էին ներկայ գտնվել և ա-
մեն մինը այն օրը մի 10 բուրլ
և ծախսեց իր փորի վրայ, աւելի լաւ
և կլինէր նոյն իսկ այդ գումարը այ-
ւ սինքն երկու հարիւր անգամ 10
բուրլ, որ կանէ 2000 բուրլ,
և փոխանակ կուրբի բուրլերն տա-
ւ լու, նուիրէին ստորադրութեամբ
և մի բարեգործական նպատա-
ւ կ'լինէ:

Բայց մեր ինտելիգենցիան այդ
և ի գէտ լիւս առ լիւս է չէ հա-
ւանում, նա պահանջում է իր
ուսումը զրամի փոխարէն գտնէ
և կուշտ ուսելու և լաւ խմելու: Եւ
այդ տեսակ մարդիկ իրանց թոյլ են
և տալիս բարձր, մաքուստիական դա-

ղափարներով լի ձաւեր խօսել:
Նոյն օրուայ կատարուած փաստն
այս է, որ (պարոն Գ. Ա. խօսքերի
համեմատ) համալսարանականները
հաւաքել են 700 բուրլ յօդուածը
քաւոր ուսանողներին: Հարցնում եմ
ձեզ, պարոններ, մի՞թէ սա վստ
կատարելով, անդէք են տալիս որ մի
պարոն նոյս վերայ խօսի: Բայց հա-
մալսարանականները այդ բարի դո-
ւ կատարելով, միևնոյն ժամանակը
և ձաշ են կերել ծախսելով մինչև
3000 բուրլ (նոյն Գ. Ա. խօսքերով):
Ահա՛ այս վերջին կէտը դարձել է
«Մշակի» առաջնորդող յօդուածի
վնաս աւարկան:

Բայց գործի բարոյական կողմը
բոլորովին չէ կամեցել համախալ
պարոն Գ. Ա.:

Չանաղան ազգութիւնների պատ-
կանող, զանազան հասարակական
դրութիւն ունեցող, զանազան հա-
սակի անձինք, որոնք երբեմն նստել
են նոյն ուսանողական աթոռի վե-
րայ, այսօր առիթ են գտել միասին
մի դահլիճում ժողովուել, միմեանց
ընկերական ձեւք մեկնելու և իրանց
սրտերի ամենասուրբ զգացմունքները
պարզօրէն — ընկերաբար մէկմէկու
յայտնելու: Եւ այդ պատճառաւ
պարոն Գ. Ա. իւր բերանի սանձը
զուլը գցած և երեսի քօլը պատ-
ած իրան թոյլ է տալիս զանազան
անվայել խօսքեր ասել զէպի նոյս,
որոնք համակրութեան միայն արժա-
նի են ազնիւ սրտ երի կող-
մից: Իսկ զ և զ և զ և ազա-
տ ա միտ ձաւեր խօսելը ի հարկէ
ոչինչ չարժէ՞ գրում է «Մշակը»:
Այո՛, ոչինչ չարժէ նորա համար որ
արժանի չէ նոյս հասկանալու և
գնահատելու, այն թշուառ մարդու
համար որ անկարող է հասկանալ
մարդոց մէջ բարոյական կապակցու-

թեան և սորա արդիւնաւոր ազդե-
ցութեան նշանակութիւնը — սորա
համար մարդս ինքը պէտք է վնաս
ողի ունենայ, որ հասկանայ թէ ի՞նչ
կ'նշանակէ միասին սիրող հաց բեկա-
նել և մի բաժակ ըմպել հասարա-
կաց բարօրութեան համար: Նոյն սի-
րող հացը բաժանեց իւր աշակերտ-
ներին և փրկիւր: Մարդոց փրկութիւ-
նը սիրող և բարոյական կապի մէջ է,
որ նոյն օրվան ձաշի ժամանակ հա-
տաովեցաւ և՛ համալսարանականաց
մէջ, չնայելով նոյս հասակի, ազ-
գութեան և դիրքի տարբերութեանց:
Այս սուրբ կապն անբաժանելի է և
բւսում պ. Գ. Ա.ին:

Պարոն Գ. Ա. մէկ ասում է թէ
«մի քանի հարիւր մարդ
հաւաքվեցին և մինչև 3000
բուրլ իրանց փորի վրայ ծախսե-
ցին»։ մէկ էլ ասում է — «եթէ հաշուենք
որ ձաշին 200 մարդ էին և ա-
մեն մինը մի 10 բուրլ ծախսեց իր
փորի վրայ, այդ կանէ 2000 բու-
րլ»։ Գնա՛ ու հակացիր: Բայց
պարոն ընթերցողներ, տեսէք թէ
ինչպէս է պ. Գ. Ա. լուս ուղա շինել
տեսէք թէ պ. Գ. Ա. ինչպէս է փշել:

Յուշարի 12-ին ուսանողական ճա-
շին ներկայ էին 85 մարդ, որոնք
ստորադրութեամբ ժողովել էին 70
բուրլ: Այդ ընկերները զգացին
այդ օրը այն, ինչ որ կարող է զգալ
ամեն մի մարդ, որի մէջ մեռած չեն
աղիւր և սուրբ զգացմունքները: Ճա-
շին աւարտուց յետոյ ժողովեցին
773 բուրլ յօդուածը չքաւոր ու-
սանողաց: Եթէ այս գաղափարը յար-
գում է պարոն Գ. Ա. կարող է իւր
ձաշի բուրլին էլ (որովհետեւ նա
այն օրը առանց ձաշի մնաց) և մի
այնքան բուրլի էլ հէնց այսօր և
եթ ուղարկել դորօրին ոչ իշխան Ա-
մատունուն, որ այդ օրուայ ընկերա-
կան հանգիսի կարգալիւններէր մէկն
էր, թող պ. Գ. Ա. իւր ընթերցող-

ներին էլ համոզի հետեւել իրա բարի
օրինակին:

Այս ընկերական ձաշը իւրաքան-
չիւր տարի կ'ընկնուի և համարձակ
կարելի է ասել որ տարեցտարի մաս-
նակցողների թիւը կ'աւանդուի, հե-
տեաբար և դուամբը կ'աւանդուի ու-
սանողներին օգնելու, թէև ձաշի
վերայ էլ փող կ'անխուսի. թ ող միշտ
այդ առթիւ «և այդ տեսակ մար-
դիկ իրանց թոյլ են տալիս բարձր,
մարդասիրական գաղափարներով լի
ձաւեր խօսել» ասող Գ. Ա. ամուշի:

Մի որոշում կատարուեալ:

ՆՈՐ—ՆԱԽԻՋԵՆՈՆ
16 յունվարի 1880 թ.

(Թղթագրութեան «ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ-
ՆԻ» Լրագրի)

«Մեղուի» անցեալ թուի 101 համարի թէ
առաջնորդող յօդուածն և թէ ֆելիետոնը,
վերապէս խայթեց և կ'ենց մեզ. կ'ենց որ
ասում եմ, ես բաւին ոչ թէ թոյլ նշա-
նակութիւն եմ տալիս, ասում եմ կ'ենց
փառաւորապէս, հինգ միլիոն անձից
բաղկացած ազգի առջև, կ'ենց պախա-
րակելով հրապարակի մէջ:

Մենք վաղուց էր սպասում էինք, որ
մի բան պիտի լինի մեր գլխին, որով-
հետև զգում էինք և մեր յանցանքն վա-
ղուց տեսնում էինք: Արժանի ենք ոչ
թէ մեղուի, այլ աւելի զարհուրելի
կենդանու խայթոցի, պէտք է խոստո-
վանքն և լուսնը, որովհետև մեղաւոր
ենք բոլոր քաղաքով, մեղաւոր ենք ու-
ղղիւ և զխուլ:

«Մեղուի» ասում է մեզ. «ուշէիք
ապարան հայոց տառերով, հին ժամա-
նակներում, ձեր սուրբ խաչ վանքի
մէջ, այդ խանդարած էիք վաղուց, այժմ
էլ ունէք տպարան փառաւոր և թանկա-
գին, մնացած խաչկանան ուսումնարա-
նից ժառանգութիւն և այժմ ձեր քաղա-
քում գոցել էք մի ակնուրէն մէջ: Ունէք
մի ազգային հոգևոր դպրոց, որն արել
էք մի երկպառակութեան առարկայ,
դասարաններն մի օր բացում էք միւս
օր դոցում: Կարգին ծրագիր էլ չկայ,
աւելացնում եմ ես:

և կեղեցուն, որ և կատարում է իսկ:
և Այսպէս, Ներսիսեան դպրոցի ամե-
ւանալսաւոր արդեանց աղբիւրը իւր
և դրութեամբը երախտապարտ է այժ-
մ տուայ վեհափառ Գէորգ կաթողիկո-
սին, որոյ կեանքի ոչ մի րոպէն ան-
ցած չէ, որ նա մի նոր հար չորոնէ
և թնթեմանքն և քաղցրացնելու հայ
և ազգի վնասը:

և Այս պատմութիւնը ակնհայտ լսե-
ցի քանի մի օր տրամից առաջ Բիւ-
րական աւանում, ուր անմուսալի
և երջանկութիւն ունեցայ 6½ օր կե-
ւ տալիս և խօսակցել մեր անմահ վե-
հափառ կաթողիկոսի հետ և այլն և
այլն:

Տնտեսը, թէ որքան ճշմարտութիւն
կայ տրամից միջոցը: Մեղաւոր թափե-
լու և հայոց եկեղեցեաց միջոցը վաճա-
ւելու իրաւանց մասին միջոցորդեց և
լուծումն ստացաւ հանգուցեալ Զովհան-
նէս կաթողիկոսը 1835 թուականին և
այդ արտօնութիւնը արձանագրուեցաւ
1836 թուին քաղաքագոյն հաստատելով
կանոնադրութեան միջոցը, ուստի և
անցել է 1847, 1857, 1867 և 1877
թուականներով հրատարակած քաղաքա-
կան օրինաց XI հատորի I մասին մէջը.
ուրեմն հայոց եկեղեցական ինքնուրոյն
մտավաճառութեան սկզբնական միտքը
(ինքնիշխան) պատկանում է ոչ Գէորգ
4-ին և ոչ Ներսէս 5-ին, այլ Զով
հաննէս կաթողիկոսին: Կանոնադրութիւն
հրատարակելու օրինակած թիֆլիզի մի
քանի եկեղեցեաց (սուրբ Սարգիս, Նո-
րայէնի և սուրբ Կարապետի) զուլթի-
նեքումը անընդհատ թափուում էին դե-
ղին մեղաւորումը և վաճառուում էին նոյն
եկեղեցեաց միջոցը, իսկ միւս եկեղե-
ցիք երեցփոխանների անհոգութեան
պատճառաւ չէին թափում:

Երբոր Ներսէս կաթողիկոսը Պետեր-

բուրգից եկաւ թիֆլիզ, իսկ ինչ կարգեց
իւրաքանչիւր դպրոցի վերայ հոգաբարձուք
Դանիել Թամաշեանին, Գրիգոր Խոր-
դինեանին և Գէորգ Մանդինեանին, և
երբ սուգ հարցրին, թէ որ աղբիւրնե-
րից պիտի գոյանայ գումարը, որ կարե-
ւոր է դպրոցը բարեկարգելու համար,
Ներսէսը չնորոնց նրանց իրա ձեռքով
գրած կանոնադրութիւն (ինտրովիցիա),
ուր և յատկացրեց դպրոցի համար ար-
դիւնաբեր աղբիւրներ՝ ուխտատեղիք և
մտավաճառութիւն:

Այդ ինտրովիցիայի միջոցը (որ պահած
է դպրոցի գրադարանումը) Ներսէս կա-
թողիկոսը սահմանադրեց կաթողիկոսի
մի հատ պետականական վաճառանոց
(կրպակ), որից պարտաւոր են գնել ինչ-
պէս բոլոր եկեղեցեաց հայոց թիֆլիզի,
այնպէս և բոլոր թիֆլիսաբնակ հայ
իրանց տներումը օրինակատարութեանց
համար դեղին և սպիտակ մոմեր: Այս-
պիսի տնօրինութեան համար Ներսէս
կաթողիկոսը չէ խօսած երբեք և կարիք
էլ չունէր խօսումը կենաց վ օրօքներով
հետ, որովհետև մտավաճառութեան
իրաւունքը վաղուց չնորոնց էր հայոց
եկեղեցեաց թաղաւոր կայսրից: Իսկ
վաճառը կենդանացնելու տնօրինութիւնը
կախուած էր կաթողիկոսից: Սրանից
յետոյ երբ որ ձայն տարածուեցաւ, թէ
զիւղացիք և քաղաքաբնակ աւամիկ վը-
րացիք, ուսուք և յոյն իրանց տներու-
մը օրինակատարութեանց համար գնում
են մոմեր հայոց կենդանական կրպա-
կից, այն ժամանակն էլ կարգաւոր միջ-
նորդութեամբ հետեւեցաւ փոխարեւի
զխաւոր վարչութիւնից տնօրինութիւն,
որ հայոց մոմերը ուսուցաց եկեղեցեաց
մոմերից զանազանելու նպատակաւ սահ-
մանուի և զրուի հայոց մոմերի վրայ
այսպիսի կնիք (Հ+Ե):

Այս մասին Ներսէս կաթողիկոսն

գրել էր ժամանակաւոր փոխարեւի
կաթողիկոս Իսաակին ի 3 ապրիլի 1854
ամի համարաւ 157: Երկի պ. Սիւլիկին
վերադարձել կոյտաբնակ պատմողն տեղ-
եակ չէ եղել այս հանգամանացը, որը
յայտնի են թիֆլիզում, իսկ պ. Սիւլի-
կը առանց ստուգելու նաղը մանէթի տեղ
է ընդունել և վստահացել է ջանք անել
Ներսէս կաթողիկոսի երախտիցը նսե-
մացնել մտացածին հեքիաթով և նրա
երեսի վրայ գործելով մէկ նուիրել այժման
Գէորգ Գ. կաթողիկոսին, այն էլ միայն
այն պատճառաւ որ իբրու թէ սա է
զարթեցրել Ներսիսի մտքումը և կը շ-
տ ա մը էլ է նրան իրա եկեղեցու չա-
հերին ճանապարհը լինելու համար:

Մտավաճառութեան հարցը Ներսէս
5-րորդի բերանումը կաթողիկոսանա-
լու օրից սկսած մշտական աւարկայ էր
զարձած խօսակցութեան և քննորո-
թեան Գէորգ վարդապետի նպիտոպո-
սանալու նպատակաւ զայուց շատ ա-
ռաջ: Կնդրողական կրպակի կազմա-
կարութեան, տեսութեան և հաշուա-
տեսութեան կանոնների նախադիւր վա-
ղուց ունէր նա պատրաստած և Գէորգ
վարդապետի գալստից շատ առաջ
քանիցն այդամ կարգացած էր այն վե-
րայիւնը Թամաշեանի, Խորդինեանի
և Մանդինեանի, նպակէս և Սարգիս
արքեպիսկոպոսի, տէր Սրապիոն աւագ
քահանայի, գիտական Պետրոս Դան-
շեանի, Կարինեանցի, աստիճանաւոր
Միքայէլ Պատկանեանի և այլոց ներ-
կայութեամբ և շատ անգամ ենթարկու-
ել էր նկատողութեանց և ինչ և ինչ փո-
փոխութեանց, Ուրեմն ոչ կարող է լրել
Ներսէսից այդ ամենաարդիւնաւոր ա-
ռաքիայի վրա մտածելու, հոգս քաշելու,
և ի գործ անելու փառքը և պատիւը:

Պ. Սիւլիկին վերջինէն հեքիաթը
պատմողը ինքն վկայում է, որ ճշտու-

բանքը լսելուց յետոյ Ներսէսը լուս է
մնացել և ժամանակ մէջ է ընկել: Այս
մասին իբրեւ չափազանց անտեղի անե-
լորդախօսութիւն ես անարժան եմ
համարում անգամ պատասխանել, թո-
ղում այս պատմողի խոցին . . .

Առակ է ասած՝ «տոյն ետեկցի գնա
մինչև Երուսաղեմ»: Մենք էլ հետեւելով
այդ առակին, հարկաւոր ենք համարում
յաւաքել ընդ մէկ ուրիշ դօրաւոր փաստ:
Սիւլիկը պատմում է՝ թէ ճշտութեամբ
է մէկ քանի օր յառաջ, երբ իշխան
է Վօրօնցիքը զայիս է այցելութեան
և հանգուցեալ Ներսէսին, նա իս-
ւ կոյն մարդ է դրկում և հրա-
ւ չիւրում է Գէորգին, որ նոյն մի-
ջոցին արքեպիսկոպոսութեան աստիճան
է և ստացած և խնդրում է նորան, որ այն
է օրուայ խօսակցութիւնը վերանորոգէ
և նորա խօսքերի թաղմանովը լինում է
«Երբեք Ներսէսը» Այս պատմածից երևում
է, որ անցքը կատարուել է Գէորգի հ-
պիսկոպոսանալուց յետոյ, բայց էջմի-
ածնին, թիֆլիսին և ինձ մօտ եղած զը-
րու թիւններից յայտնի է, որ Գէորգ
կաթողիկոսի իշխանից թիֆլիս վերա-
դառնալուց յետոյ Ներսէս կաթողիկոսը
բաւական ժամանակ մնաց Եւփրատնու-
մը, և երբ եկաւ թիֆլիզ, Գէորգ կաթո-
ղիկոսը արդէն վաղուց գնացած էր Պո-
լիս: Ուրեմն երբ և կատարուել այդ
անցքը

Այժմ թող համոզուի պ. Սիւլիկը, թէ
իրա լսած և զրած պատմութիւնը չէ
անսուտ այլ ծայրէ ի ծայր մտացա-
ծին: Թող զգուշ կենայ և միւս անգամ
ամեն խօսքը նաղը մանէթի տեղ չըն-
դունէ և չգրէ: Թող վարուի միւս ան-
գամ արտաքին կերպարանքից, և լսածը
ստուգէ, ենթարկէ աւուղ դատողու-
թեան և յետոյ վստահանայ տպագրու-
թեան մատենի իրա տպաւորութիւնները,

մանաւանդ էժան գնով չմոխէ և չը վստ-
նէ գովասանքներ այնպիսի անձանց հա-
մար, որոց կ'անարի ամենայն րոպէն
յայտնի է աշխարհին: Թող հաւատալ
պ. Սիւլիկը, թէ իրա գովասանքներն,
որ աւատօրէն տուել է նա իրա յօդու-
ածումը զանազան անձանց, և «Բորձա-
մուսարի մէջ էլ պ. խմբագիրն ար-
ժանապրել է տեղաւորել—կարող են
հասցնել նորան որ և է օգտաւէտ նպա-
տակի:

Աւելի մեծ նախատանաց արժանի է
այն երախտամուտ անձն էլ, որ անխորձ պ.
Սիւլիկին պատմել է վերջինիցն անցքը:
Դա կամեցել է նստեցնել Ներսէս կաթողի-
կոսի մեծագործութեանց փառքը, սակայն
մտացել է, որ այդպիսի հեքիաթներով չէ
կարելի հանել ազգի սրտից այն անպա-
ռելի յարգը և երախտալիցութիւնը, որ
բովանդակ հայոց ազգը ունի զէպի
Ներսէս Կ-ի յիշատակը: Մոռացել է
նա, որ անապա պատմութիւնը չէ նա-
յիլ այդպիսի հեքիաթների վրայ, այլ
զրաւոր փաստաթղթերի *) և անխախ-
ժելի ապացոյցների վրայ կ'հիմնէ իրա
միտաստութիւնը: Պատմութիւնը կը
պարզէ փաստերով, թէ ձեռնարան (ակա-
դեմիա) հիմնելու սկզբնական միտքը
պատկանում է նոյն Ներսէս կաթողիկո-
սին, որ կամեում էր ձեռնարկել
այդ մեծ գործին, ոչ թէ Եւփրատնումը,
այլ թիֆլիզումը, ուր նա հեղուկեամբ կա-
րողը արժանաւորապէս կրել անուշի-
միաւ անունը:

Գ. Ե.

*) Յաւում եմ, որ չպահանջի, Մատթէոս
պատրիարքի խորհրդաւոր նամակի օրի-
նակն առ Ներսէս կաթողիկոսին, այժմ
լաւ ժամանակն կ'լինի հրատարակելու
իբրեւ օրինաւոր փաստ խարդախ բռնա-
ւորութիւն . . . անձի վերայ:

մական վերադարձնել: Այս պիտի ըս-
կուէր այն ժամանակից, երբ արդէն
արժ. հայր Տէր-Ստեփաննոսեանցը
արագ քայլերով գործ էր տեսնում
Տփլիսի մէջ: Գործի սկսելու
հետեւանք այն եղանակ, որ Վարաբա-
ղու բոլոր թեմի կենդանական-բազ-
մամարդ գիւղերում անգամ դեռ
ուսումնարաններ չկան հիմա: Հար-
ցը նոր է արժարժուում, գիւղացին
գեռ ուսանող երեխային ամենիւս մա-
կանունն է տալիս, իսկ յարգոյ ու-
սուցչին օտրացու, խալիֆայ, վար-
պետ . . . Թեմական վերադարձնե-
լը բազմապիսի Գ. Յովհաննէս Տէր-
Գրիգորեանցն է, ստանում է վիճա-
կային արդիւնքից 1000 ուսուցիչ: Այդ
չնչին ուսուցիչ ստանալով ու իր
սեփական ծախքերն անելով պար-
տաւոր է ամբողջ թեմը պատկը տա-
րուելը գտնել երկու անգամ, ուշադրու-
թիւն տրուելով դարձնել 200-ից աւելի
հայ գիւղերի վերայ ուսումնարան-
ներ հիմնելու մտք . . . մեծ. պա-
րոնի ամբողջութիւն գործը Հաղար-
տեան ուսումնարանն է:

Մի համեստ առաջարկութիւն
ենք անում ում հարին է: Եթէ
արդարեւ, ցանկալի է ունենալ մի
բազմապիսի ու գործունէայ թեմա-
կան վերադարձնեալ այս յետ ընկած
աշխարհի համար, լաւ կլինէր ըն-
րա ուսուցիչ աւելացնել, կամ ա-
ռանձնապէս ընտանապարհաժողովը
շահակաւ, ուղղութեամբ անել, այնպէս
անել, որ տարուայ վերջում խեղճ
մարդը գտնել երկու ամսուան հաց ու
պանիր փող ունենար սե օրի հա-
մար . . .

Մեծագոյն թեմական վերա-
դարձնել էլ շատ լաւ կանէր, եթէ
իրեն յանձնած թեմի գաւառնե-
րում գործակիցներ — օգնականներ
նշանակէր: Մեր փոքրածիւ երիտա-
սարկ գործող հասարակութիւնը մեծ
մասամբ սովոր է ձրի ծառայել ազ-
գին, այդ դէպքում էլ ընդունելով
վերադարձնել «հրաւերը» — ձրի կ'գոր-
ծակցէին նորան:

Ես կանեցի՝ աքաղաղի պէս, բայց
տեսնեցի մեր ձայնը արձագանգ կը
գտնէ . . .

Ժ. Է.

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Լսում ենք, որ մեծ. պ. Մ. Ս. Սա-
նատարեանցը յօգուտ վանայ սովորող
ուղարկած է 1500 ուսուցիչ: Եւ այն մը-
տածում մեր միւս հարուստները:

ՎԱՆԻՑ մասնաւոր նամակով մեզ
հաղորդում են, որ երկրի համար ամե-
նից ծանր բեռը տէրութեան պաշտօնա-
տարներն են, որոնք թէ հայերի, թէ
տաճիկների և թէ քրդերի համար պատիժ
են իրանց անընդունակութեամբ, կա-
շառակերութեամբ և անհոգութեամբ
երկրի բարեկաւութեան համար:

Նոյն տեղից հաղորդում են, որ խի-
ման Հայրիկին իւր ներկայութեամբ մեծ
միակերպութիւն է ժողովրդեան և ողի է
ներշնչում նրան տանելու իւր ծանր վի-
ճակն: Նա ամեն կերպով քարոզ է
տալիս, յորդորելով արիւնքան լինել ուս-
ման մէջ, պատրաստել լաւ կրթութեամբ
բացուցներ, յոյս տալով, որ ապագայն

հայերինն է այն երկրում ուսմամբ, գի-
տութեամբ և արհեստներով:

ՎԱՆԻՑ մեզ հաղորդում են, որ այնտե-
ղի միակ օրիորդական դպրոցը շատ խեղճ
վիճակի մէջ է, մասնաւոր ներկայութեան
կողմից: Բազմաթիւ օրիորդներ նստած
մի սենեակում ցրտից կոնկուռում են
խեղճերը:

Գալոցը զուրկ է զրամական միջոցի
պակասութեան պատճառով և կարեւոր
ուսուցիչները:

Հրաւիրում ենք այս հանգամանքի վե-
րայ Փիլիպիկը Հայոհեանց ընկերութեան
քաղցր ուշադրութիւնը:

Նոյն տեղից հաղորդում են, որ հիւ-
պատոսները ներկայութեան մեծ ազդե-
ցութիւն ունի քրիստոնէից վիճակի վե-
րաբերութեամբ: Անգղիական կառավա-
րութիւնն, որ վաղ քուրդ է տաճիկ տա-
րերների վերայ աւելի յոյս դրած էր, այժմ
իւր հիւպատոսների միջնորդութեամբ
աւելի մեծաւորապէս ծանօթանալով
երկրի հանգամանքներին, իւր համակրու-
թիւնը դարձնում է աւելի դէպի քրի-
ստոնէայ տարրը, դէթ ՎԱՆԻՑ և այլ տե-
ղերի անգղիական հիւպատոսների վար-
մունքն այդ է ցոյց տալիս: Եթէ Անգլի-
ան իրագործել տայ բարենորոգումները
Ասիական Ցածկատանում — այստեղի
հայերը շատ խաղաղ և լաւ ապագայ
կունենան:

Հին-ՆԱՍԻՋԵՆԻՆԻՑ մեզ գրում են, որ
ցուրտը հասնում է այնտեղ 13—15 աս-
տիճանի օդային ցուրտ Նախիջևանում
վաղուց չեն յիշում:

Հին-ՎՐԻՄԻՑ մեզ գրում են. քաղա-
քին հակադրու ենք քաղաքը տարուայ
յունվարի 12-ին գրկուեցան իրենց մի
պատուական, ուսումնասէր և ընտիր
անդամից, որ էր 26 տարեկան ազնուա-
բարոյ Պաղտատար Պետրոսեան Թու-
մանեանց, մի պատուական պատանի,
որոյ ծիծաղ և հաճոյական դէմքը,
քաղցր և մղմ խօսուածքը, համա-
տափայ վարքը և գովելի ուսումնասե-
րութիւնը գրաւած էին համայն հասա-
րակութեան սիրտը, որը և արժեք
տեսնելով ընտրած էին նորան հոգա-
բարձու տեղւոյս ազգային երկսեռ
դպրոցաց, սորա բնակութեան այս
գեղեցիկ յատկութիւններն յայտնի կը
գուշակէին թէ անշուշտ ժամանակին
իւր ծնողաց և ազգակցացը իրաւացի
պարծանք և համաբարձրացեացն էլ
օգտակար պիտի լինէր, բայց հիւժա-
կան անտիւն ճիւղան ընկած յետ 3—4
ամսեայ հիւանդութեան չկարողացան
վերջապէս ազատել նորան ոչ բոլոր
ճարտարութիւնն և ոչ իւր սիրելեաց
անքուն հսկողութիւնը: Այս ընտիր
պատանոյս ցաւալի մահուանը վերայ
իւր համաբարձրացեացն ունեցած իր-
աւացի տխրութեան ապացոյց եղաւ
դամբանական ճառը, որ կարդաց եկ-
եղեցւոյ մէջ տեղւոյս դպրոցաց ուսու-
ցիչ պ. Մկրտիչ շենանեանցն, որ գե-
ղեցիկ կերպով նկարագրեց հանգու-
ցելուն բարի բնակութեան վերնա-
տուր ձրեքերը և թէ անողորմ մահը
ինչպէս չինայեց այս խելացի պատան-
ւոյն կենացը, որից մեծամեծ կյու-
սային իւր համաբարձրացեացը: Յուշա-
րկութեան փառաւոր հանդիման
ներկայ էին զրեթէ բոլոր իւր համա-
քաղաքացիքը արք և կանաք նաև
օտարազգիք, որք սրտաւարժ լացով
կայտնէին իրենց հանգուցելուն վերայ
ունեցած այնչափ սէրն: Երկտասար-
դաց խումբը դադարէ ձեռքի վերայ
բռնած հասցեցին սուրբ Աստուածա-
նայ եկեղեցին, որոյ շրջապատով մէջ
եղած հասարակաց գերեզմանատանը
ամփոփուեցաւ այն յաւերժացեալ պա-

տանւոյն մարմինը իւր ի վաղուց հետէ
հանգուցեալ բարեպաշտօն Մինաս պա-
պի մօտ:

Անցեալ յունվարի 29-ին դատաստա-
նի մահուան վճիռը կատարվեցաւ Թիֆ-
լիզի յայտնի Ցատո Ցուլուկիձէ աւա-
ղակի վերայ: 11 ժամին կէսօրից առաջ
դատաւարութիւնը բերին կախաղանի
մօտ, որ կանգնած էր Հաւաքարի հա-
յոց հանգստարանի ետեւը: Խուռն բազ-
մութիւն ժողովրդեան առաւօտեանից
չըջապատած էր կախաղանը: Ատանի
վճիռը կարդալից յետ կատարվեցաւ այն:
Յանցաւորի ցանկութեան համաձայն նո-
րան կախեցին բաց դէմքով: Մի ժամից
յետ ղեկը թաղվեցաւ գերեզմանում,
որ առաջուց պատրաստած էր:

Խմբագիր Պ. ՍԻՄԵՆՆԵԱՆԻ:
Հրատարակիչ Հ. ԵՆՏԻԱՃՆԱՆԻ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՔ

«ԱՆԵԿԴՈՏՆԵՐ»-Ի III հատորի
համար միայն 300 անեկզօտ ունե-
նալով պատրաստի դեռ ևս շարու-
նակում ենք անեկզօտներ ժողովրդի:
Ցանկանալով, որ այդ հատորը վե-
ջինը լինի, կամենում ենք միևնոյն
ժամանակը, որ նա առաւել հա-
րուստ և ընտիր բովանդակու-
թիւն ունենայ, քան իւր նախորդ
հատորները: Աւստի, այն անձանց,
որոնք կարող են մեզ անեկզօտներ ու-
ղարկել, խնդրում ենք, որ չը զրանան
մեզ իրենց օժանդակութիւնը: Մեզ
անեկզօտներ ուղարկողների ազգա-
նունները կը ապագային գրել վեր-
ջումը և նոցանից իւրաքանչիւրը կը
ստանայ մի օրինակ: — Մեր հասցէն.

«Въ Тифлисъ. (Авлабартъ) . Ивану
Петровичу Назаріанцъ».

Յ. Նազարեանց:
2—10

ՄԵ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ, որ այս
տարի աւարտել է մրցանա-
կով Թէոդոսիայի իգական
գիմնազիոնը, ցանկանում է
ուսուցչուհու պաշտօն ստա-
նալ (գլխավորապէս ռուսաց
լեզուից և մաթիմաթիքայից)
մի Հայ օրիորդական դպրո-
ցում: Պայմանները խնդրում
է ուղարկել այս հասցէով՝
С. Петербургъ, въ армянс-
кую церковь, священнику
Хантарджянцъ.

2. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ ԿՈՎ-
ԿՈՍ ԳՐԱՎ ԱՃ. ՆՈՐ ՀՐՈ-
ՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- 1) Մամուլի տակ ընկաւ և 1880
յունուարին լոյս կրօնակնի՝ Ղ ու լ ա
ս ե ա ն ց ի — ընդհանուր պատմու-
թեան հին դարը — առաջին. ֆի:
- 2) Շուտով մամուլի տակ կ'ընկնի
Ձ Գրիգորեանցի աշխատասիրու-
թեամբ և հրատարակութեամբ Մար-
գարիկոսի իւր մարդու մարմինը,
նորա կեանքը և ինտամտարութիւն-
ը — անունով պատկերազարդ գիրք:
3) Մամուլի տակից դուրս է եկել
և արդէն վաճառվում է «Երկրի նա-
ցիկ» — Երկրի ճարտարապետութեան
մասին վէպը, որոյ գինն է ամեն
տեղ մի ուսուցիչ:

Նոյն տեղում տալուց էլ րոտո-
վի օրացոյցը (Տէր-Արամեանցի),
երկու պատկերներով զարդարուած,
գինն է 15 կ.

10—10

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ

1880 Թ. յունվարի 15-ից կ'հրատարակուի երեւանում շաբաթ մէկ
անգամ

„Պ Ս Ս Կ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

Լ Ր Ա Գ Ի Ր

Տարեկան գինն է . . . 4 ուսուցիչ:
Կէս տարուան 3 ուսուցիչ:

Ցանկացողները կարող են ստորագրուել ուղղակի խմբագրատանը, Գէոր-
գեան և ընկեր. տպարանում, կամ Արգար Գուլամիրեանցի խանութում:
Խմբագրատանը բաց է առաւօտեան ժամի 10-ից մինչև 1-ն ճաշից յետոյ:
Օտար քաղաքներից պէտք է զիմեւ ուղղակի խմբագրին հետեւեալ հա-
ցէով՝ ВЪ Г. Эривань. Редактору газеты «ПАКЪ» Васану Папад-
жанову.

Խմբագիր — հրատարակիչ՝ Գր. Վ. Պապաջանեանց:

ՄԱՍՈՒԼԻ ՏԱԿԻՑ ԴՈՒՐՍ ԵՆ ԵԿԵԼ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

Վերոնշանկան գրավաճառանոցում, իշխան Մ. Բէհրութեան հետեւեալ
թատրոնական հրատարակութիւնները:

- Ա. Վ. Ե. յի իմ վէճեր. Ֆարս երեք պատկերով Մ. Տ. Գ. 40 կ.
- Բ. Բէրեր Բիճու հանաք, օպերետայ մի գործողութեամբ . 25 կ.
- Գ. Անանային երկոյ գիւղում, փոքրվի մէկ արարուածով 25 կ.
- Դ. Բանի ամուսնութիւն, կոմիդիայ մէկ արարուածով . 40 կ.
- Ե. Ժանո և Ժանէտ, օպերա-փոքրվի մէկ արարուածով . 40 կ.
- Ձ. Պառաւնեւորն խրատ, մէկ արարուածով Մ. Տ. Գ. . 50 կ.
- Բ. Տիկինը նրան սպասու մէ, կատակերգութիւն մէկ արարուածով 30 կ.
- Ը. Անանու կատակ, կատակերգութիւն մէկ արարուածով 40 կ.
- Թ. Փախուած դրան մօտ պատկեր-մենախօսութիւն մի ար. . 30 կ.

Պ. Գ. Սուրբուհիանի Պէպո կոմեդիան երեք գործ. . 30 կ.

Նոյն տեղը վաճառվում են ամենայն տեսակ դատադրեր հայե-
րէն, ռուսերէն և օտար լեզուների, դատական պիտոյներ ուսում-
նարանների և աշակերտների համար, հայերէն, ռուսերէն և զաղի-
երէն վիպասանութիւնների, ամեն հասակի համար ընթերցանու-
թեան և գիտութեան զանազան ծիւղերին վերաբերեալ գրքեր: Պա-
տուէրներ կատարվում են ամենայն արագութեամբ, օտարաբար-
բացիք իրանց պատուէները պէտք է ուղարկեն հետեւեալ հասցէով՝
«Въ Тифлисъ. ВЪ Цѣнтръ книжную торговлю».

3—10

ВЫШЛА ИЗЪ ПЕЧАТИ БРОШЮРА: «ЭКОНОМИЧЕСКІЕ О-
ЧЕРКИ ЭРИВАНСКОЙ ГУБЕРНІИ И ОЗЕРО ГОКЧА». Продается во
всѣхъ книж. магазинахъ Тифлиса по одному рублю за экземпляръ.
Иногородные адресуютъ свои требованія: Тифлисъ, въ «Кавказс-
кую книжную торговлю». Захарію Петровичу Грикурору.

ԴՈՒՐՍ ԵԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՏԱԿԻՑ՝ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԵՂԻԿԱԳ-
ՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ և ԳԵՕԿԶՈՒ ԼԻՃ:
անունով ուսուցիչ գրքով: Վաճառվում է Տփլիսի բոլոր գրավաճառների
մօտ. գինն է մի ուսուցիչ հատը: արդիւնքը յօգուտ Արարատեան ընկերու-
թեան: Օտարաբարբացիք կարող են զիմեւ հետեւեալ հասցէով՝ ВЪ
Тифлисъ, въ «Кавказскую книж. торговлю», Захарію Петровичу
Грикурору.

4—5

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆԻ ՄԵՁ

„ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ“ ԼՐԱԳՐԻՆ

Բաժանորդ գրուել ցանկացողները թող բարեհա-
ճին դառնալու առ պ. Պարոյր Կ. Պօլսում Ղա-
լաթա, մաքսատան դիմացը Կէօջէ Օղլու խանը թիւ
12 — 13: